

مدیر حقوق

دوره ۸ - شماره ۲۶ - زمستان ۱۴۰۴

شماره چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شماره الکترونیکی: ۱۹۲۳-۲۷۸۳

- تحلیل مسئولیت بانک گشاینده در حقوق اعتبارات اسنادی
همایون مافی، محسن ربیسی
نقش هوش مصنوعی در بهبود فرآیندهای تحقیق کیفری و تحلیل شواهد دیجیتال در نظام حقوقی ایران
امیررضا محمودی، زهرا رهنا
شیوه طرح دعاوی گروهی و نحوه اجرای احکام آن
رحیم مختاری، علی سلطانی شیرزاده
بازخوانی تعهدات قراردادی در شرایط تورم شدید؛ تحلیلی از ظرفیت‌های تعدیل در حقوق ایران
شیما شکوری بلقور، قاسم نبی زاده کبریا
آسیب شناسی سیاست کیفری ایران در قبال جرائم بگی، محاربه و افساد فی الارض در پرتو مفهوم امنیت ملی و ثبات سیاسی کشور
روح الله شیخی، محمد محمودی
چهارچوب مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های تفریحی پرخطر؛ مطالعه اتاق‌های فرار
رحیم مختاری، غلامحسین کشاورز
دعاوی ناشی از مالکیت فکری در نظام حقوقی ایران
سیدمحمدباقر حقایقی، محمدرضا نصیری، امیرحسین ابوالحسنی
مسئولیت سازندگان ساختمان و حقوق مجاورین ناشی از آلودگی صوتی ساخت‌وسازها
رحیم مختاری، نازنین زهرا جوکار
تحلیل جرم‌شناختی جرایم حوزه رمزارزها: مطالعه کلاهبرداری‌های رایج در ایران
حسین محمودی تکانلو، رویا آسیایی
راهبردهای پیشگیرانه از جرم رانت خوری در سیاست کیفری ایران با تأکید بر چالش‌ها و خلأهای جرم‌شناختی
فاضل موحدی، حمیدرضا کناری زاده، داود سلمانپور
واکاوی اصل تناسب میان جرم و مجازات در ساختار دیوان کیفری بین‌المللی
حسن پیرفلک لسکوگلابیه، طیبه قدرتی سیاهمزی
توافق طرفین قرارداد در تعیین ادله اثبات دعوا
حبیب اله عبدالله پور، مهدی شجاعی
عملکرد دادگاه‌های کیفری در پیشگیری از جرم: با نگاهی به جرم‌شناسی انتقادی و تمرکز بر نظام قضایی ایران
ایرج مروتی، نغمه فرهود
توافق طرفین در ارجاع دعوی به داوری در مرحله تجدیدنظر
رحیم مختاری، زهرا عمادی
مسئولیت دولت‌ها در قبال تروریسم بین‌المللی و دیپلماسی ضدتروریسم
مسعود سرقراری صالح، مهدی قره داغی
پایان حکمرانی متمرکز: تحلیل ظهور حکمرانی غیرمتمرکز در عصر بلاکچین و قراردادهای هوشمند
هادی زارع، مجید وزیری
تحلیل تطبیقی حمایت‌های جبرانی تأمین اجتماعی در قبال خسارت بدنی و دامنه شمول زیان‌دیدگان در ایران و انگلستان
زینب تازی
مسئولیت سازنده و حقوق مجاورین ناشی از به کارگیری جرثقیل‌های برجی
رحیم مختاری، احسان یوسفی
انتقال دعاوی در نظام حقوقی ایران با تأکید بر مقررات و ماده‌های منتخب قانون ثبت اسناد و املاک
امیررضا علی تبار
جایگاه هوش مصنوعی در پهنه سیاستگذاری جنایی
محبوبه طالبی رستمی
تعهد به ایمن‌سازی داده‌ها به‌عنوان تعهد به نتیجه یا تعهد به وسیله در حقوق خصوصی
سیدامیرحسین مصطفوی
مسئولیت کیفری شرکت‌های فناوری در قبال جرائم ارتكابی کاربران
وحید کیومرثی
مسئولیت مدنی ناشی از پردازش خودکار داده‌های شخصی توسط هوش مصنوعی در حقوق ایران و افغانستان
(با نگاهی به اسناد بین‌المللی)
راضیه جعفرزاده، وحید حمیدی، محمدرضا رشید
بررسی تأثیر آگاهی حقوقی و شفافیت در پیشگیری و کاهش فساد اداری و مالی
سیده مهشید میری بالاچورشیری
مالکیت داده‌های شخصی در حقوق خصوصی؛ از حق شخصیت تا مال غیرمادی
سینا یوسفی
مسئولیت مدنی پزشک و سازنده ربات در جراحی‌های رباتیک نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان
رحیم مختاری، ابراهیم شیروانی
تحلیلی بر مسئله اخذ خسارت تأخیر تادیه از محکوم به دولتی
محمد مهدی رضوانی فر، زهرا سلیمی
آثار حقوقی و اداری تملک بر وضعیت یتیمی املاک در نظام حقوقی ایران
احسانه وثوقی منفرد، محمد وارسته بازقلعه
دیپلماسی اقتصادی و حقوق قراردادهای بین‌المللی خصوصی؛ تعامل سیاست و حقوق در تأمین منافع ملی
رادمهر رحمانی گل افشان
پذیرش تشخیص تقلب مبتنی بر هوش مصنوعی در بانکداری: نقش اعتماد، شفافیت و ادراک انصاف در موسسات مالی در ایران، امارات متحده عربی و قطر
عبدالمجید یوسفی
رویکرد رویه قضایی در ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به دادرسی
رحیم مختاری، سعید شیروانی
جرم‌شناسی جنگ در واقعیت‌های کنونی و لزوم توسعه آن در اوکراین
یاسر شاکری

The Approach of Judicial Procedure in Restoring Proceedings by Adding Persons to the Proceedings

رویکرد رویه قضایی در ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به دادرسی

Rahim Mokhtari

Assistant Professor, Department of Law, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran

رحیم مختاری
استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران
r_mokhtari@iau.ac.ir
<http://orcid.org/0000-0002-5942-7274>

Saeid Shiravani

PhD student in Private Law, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran (Corresponding Author)

سعید شیروانی
دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران
(نویسنده مسئول)
saeidshirvani5@gmail.com

Abstract

In the Iranian civil procedure system, the correct and complete determination of the litigants is one of the basic conditions for hearing a lawsuit. Defects in this area, whether substantive or formal, can lead to the issuance of an order to dismiss the lawsuit or not to hear the lawsuit. The principle of remedial proceedings, as a general and flexible rule, provides the possibility of correcting these defects through tools such as attracting a third party so that the lawsuit can reach the substantive hearing stage without the need for a retrial. This approach not only prevents the delay of the proceedings and additional costs, but also strengthens public confidence in the judicial system. The present study, focusing on the judicial procedure approach, comprehensively examines the concept, foundations, scope, legal capacities, and conditions for implementing this principle. The research method is descriptive-analytical, and it is suggested that future field research clarify the practical dimensions of this issue.

Keywords: The Principle of Procedural Restoration, Formal Defect, Substantive Defect, Court's Ability.

چکیده

در نظام آیین دادرسی مدنی ایران، تعیین صحیح و کامل خواندگان دعوا یکی از شروط اساسی استماع دعوا به شمار می‌رود. نقص در این زمینه، اعم از ماهوی یا شکلی می‌تواند منجر به صدور قرار رد دعوا یا عدم استماع دعوا شود. اصل ترمیم دادرسی، به عنوان یک قاعده عام و انعطاف‌پذیر، امکان اصلاح این نواقص را از طریق ابزارهایی مانند جلب شخص ثالث فراهم می‌آورد تا دعوا بدون نیاز به طرح مجدد، به مرحله رسیدگی ماهوی برسد. این رویکرد نه تنها از اطاله دادرسی و هزینه‌های اضافی جلوگیری می‌کند، بلکه اعتماد عمومی به سیستم قضایی را تقویت می‌نماید. پژوهش حاضر با تمرکز بر رویکرد رویه قضایی، مفهوم، مبانی، محدوده، ظرفیت‌های قانونی و شرایط اجرای این اصل را به طور جامع بررسی می‌کند. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است و پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های میدانی آینده ابعاد عملی این موضوع را روشن سازند.

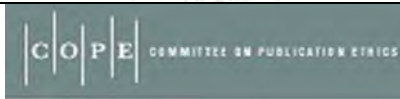
واژگان کلیدی: اصل ترمیم دادرسی، نقص شکلی، نقص ماهوی، توانایی دادگاه.

ارجاع:

مختاری، رحیم؛ شیروانی، سعید؛ (۱۴۰۵)، رویکرد رویه قضایی در ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به دادرسی، تمدن حقوقی، شماره ۲۷.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقدمه

استماع دعاوی حقوقی، فصل خصومت و قلع دائمی نزاع یکی از مهم ترین اهداف و وظایف نهاد دادگستری در هر نظام حقوقی است. مراجعان به دادگاه با این انتظار اساسی به مراجع قضایی مراجعه می کنند که اختلاف حقوقی شان در چهارچوب یک فرایند عادلانه، سریع و کارآمد، با ورود کامل دادگاه به ماهیت موضوع، حل و فصل شود. در واقع، هدف نهایی دادرسی مدنی نه صرفاً رعایت تشریفات شکلی، بلکه تحقق عدالت واقعی و پایان دادن پایدار به منازعات حقوقی است. هرگونه مانع غیرضروری در مسیر ورود دادگاه به ماهیت دعوا، می تواند منجر به اطاله دادرسی، افزایش هزینه های مالی و زمانی برای اصحاب دعوا، صدور آرای متهافت و در نهایت کاهش اعتماد عمومی به نظام قضایی گردد.

در نظام حقوقی ایران، قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ تلاش کرده است تا با پیش بینی قواعد دقیق، تعادلی میان رعایت تشریفات دادرسی و تسهیل احقاق حق برقرار سازد. با این حال، در عمل، یکی از شایع ترین موانع استماع ماهوی دعاوی، نقص در تعیین خواندگان یا اشخاص ذریبط

است. خواهان گاه به دلیل عدم آگاهی کامل از وضعیت حقوقی موضوع، همه اشخاص ضروری^۱ را طرف دعوا قرار نمی‌دهد. دادگاه‌ها نیز معمولاً پس از تعیین وقت رسیدگی و در جلسات اولیه، این نقص را احراز کرده و با استناد به ماده ۲۲ و بند چهارم ماده ۸۴، قرار رد دعوا یا عدم استماع دعوا صادر می‌نمایند. چنین رویکردی، هرچند مبتنی بر رعایت ظاهری قانون است، اما در بسیاری موارد منجر به طرح مجدد دعوا پس از رفع نقص می‌شود که خود اطلاع دادرسی، هزینه‌های تکراری و حتی خطر صدور آرای متعارض را به همراه دارد.

در این زمینه، اصل ترمیم دادرسی، به عنوان یک قاعده عام حقوقی، که در دکترین حقوقی ایران به تدریج شکل گرفته و در برخی ماده‌های قانونی^۴ نمود یافته اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. این اصل بر این مبنا استوار است که قواعد دادرسی فی‌نفسه هدف نیستند، بلکه وسیله‌ای برای احقاق حق و فصل خصومت به شمار می‌روند. بنابراین، نواقص قابل ترمیم^۵ باید به گونه‌ای اصلاح شوند که دعوا بدون انسداد، به سمت رسیدگی ماهوی حرکت کند. یکی از مهم‌ترین مصادیق عملی این اصل، ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به جریان دادرسی است که عمدتاً از طریق نهاد جلب شخص ثالث^۶ محقق می‌شود. با وجود اهمیت این موضوع، بررسی‌های موجود بیشتر بر جنبه‌های نظری و کلی ترمیم دادرسی متمرکز بوده‌اند و رویکرد خاص رویه قضایی ایران در پذیرش با محدودیت این ابزار به ویژه در موارد نقص تعیین خواندگان کمتر مورد تحلیل جامع قرار گرفته است. رویه قضایی

۱- مانند همه طرفین قرارداد در دعوی ابطال، تمامی ورثه در دعوی تخلیه عین مستأجره، یا همه مالکین مشاعی در دعوی ابطال سند معارض

۲- اصل لزوم رعایت قواعد دادرسی

۳- ایراد عدم توجه دعوا به خوانده

۴- مانند ماده‌های ۵۳، ۵۴، ۶۴، ۹۸، ۱۰۳، ۱۰۵ و ۱۹۹ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹

۵- به ویژه نواقص شکلی یا ماهوی غیربنیادی

۶- ماده‌های ۱۳۵ تا ۱۳۹ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹

گاه با رویکرد سختگیرانه^۷ و گاه با انعطاف بیشتر^۸ عمل کرده است. این تنوع و گاه تعارض در آرای قضایی، ضرورت بررسی دقیقتر این رویکرد را دوچندان می‌کند.

پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلأ تحقیقاتی، به بررسی گام به گام موضوع می‌پردازد؛ ابتدا مفهوم ترمیم دادرسی و تفکیک نواقص ماهوی و شکلی تبیین می‌شود؛ سپس مبانی فلسفی آن تحلیل می‌گردد؛ محدوده اجرای اصل در حوزه اضافه کردن اشخاص مشخص می‌شود؛ ظرفیت‌های قانونی موجود بررسی می‌گردد؛ رویکرد رویه قضایی مورد کاوش قرار می‌گیرد؛ و در نهایت شرایط و محدودیت‌های اجرای این اصل بیان می‌شود. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر بررسی رویه قضایی است. انتظار می‌رود این پژوهش به روشن شدن مرزهای اصل ترمیم دادرسی در رویه قضایی ایران کمک کند و پیشنهادهایی برای پژوهش‌های میدانی آینده ارائه دهد.

۱- مفهوم ترمیم دادرسی

ترمیم در معنای لغوی به اصلاح، درست کردن و برطرف نمودن نقایص اشاره دارد (معین، ۱۳۹۰، ۱۰۹۰). در آیین دادرسی مدنی، ترمیم دادرسی به معنای رفع نواقص موجود در اقدامات و اعمال دادرسی است، به گونه‌ای که عمل ترمیم شده از تاریخ اصلاح، تمام آثار حقوقی عمل صحیح را پیدا کند. این مفهوم اجازه می‌دهد تا دعوا بدون تکرار مراحل، به سمت فصل خصومت حرکت کند و از طرح مجدد دعوی جلوگیری نماید (فرحزادی و میرنژادبروجنی، ۱۳۹۹، ۱۸۱).

۱-۱- نواقص ماهوی

نواقص ماهوی زمانی رخ می‌دهند که دعوا از نظر شکلی قابل استماع است، اما به دلیل کمبود دلایل، عناصر ماهوی ناکافی یا عدم کفایت مدارک، دادگاه نمی‌تواند حکم به نفع خواهان صادر کند و معمولاً با حکم بی‌حقی یا بطلان دعوا مواجه می‌شود. در این موارد، دادگاه وارد ماهیت شده اما به

۷- مانند ممنوعیت رفع نقص بنیادین از طریق جلب ثالث

۸- پذیرش جلب ثالث در مراحل بالاتر یا برای تکمیل طرفین

دلیل نقص در ادله یا عناصر حق، دعوا را رد می‌کند. این دسته از نواقص عموماً خارج از شمول اصل ترمیم دادرسی قرار می‌گیرند، زیرا ترمیم آن‌ها نیازمند تغییر اساسی در ماهیت دعوا است که با قواعد آمره دادرسی سازگار نیست (خدابخشی، ۱۴۰۳، ۱۰۹).

۱-۲- نواقص شکلی

نواقص شکلی مانع ورود اولیه دادگاه به ماهیت می‌شوند و اغلب منجر به صدور قرار عدم استماع یا رد دعوا می‌گردند. مهم‌ترین نمونه در موضوع پژوهش حاضر، نقص در تعیین خواندگان^۹ است. اصل ترمیم دادرسی عمدتاً ناظر به این دسته است، زیرا رفع آن‌ها امکان استمرار دعوا و ورود به ماهیت را فراهم می‌آورد. در واقع، با ترمیم نواقص شکلی، دادگاه می‌تواند از انسداد دعوا جلوگیری کند و به سمت صدور حکم ماهوی حرکت نماید. این امر بر پایه اصل طریقت قواعد دادرسی استوار است که قواعد را وسیله احقاق حق می‌داند نه مانع آن (محسنی، ۱۴۰۳، ۱۳۹) و (خدابخشی، ۱۴۰۳، ۱۰۹).

۲- مبانی اصل ترمیم دادرسی

مبانی توجیهی اصل ترمیم دادرسی در دو مکتب اصلی تفسیر قواعد دادرسی ریشه دارد:

۲-۱- موضوعیت داشتن قواعد دادرسی و محدودیت ترمیم

در این دیدگاه، قواعد دادرسی اهمیت مستقل دارند و باید دقیق و بدون انعطاف اجرا شوند. شکل بر محتوا مقدم است و نقص شکلی، حتی جزئی، مانع استماع دعوا می‌شود. این رویکرد تعبدی به قوانین دادرسی، هرگونه ترمیم را محدود می‌کند و دادگاه را به مجری صرف قواعد تبدیل می‌نماید. نتیجه آن، صدور قرارهای رد دعوا بدون ورود به ماهیت است که با هدف فصل خصومت تعارض دارد (خدابخشی، ۱۴۰۳، ۱۰۱) و (محسنی، ۱۴۰۳، ۱۲۶).

۹- عدم طرف قرار دادن همه ذینفعان ضروری یا اشتباه در مشخصات فردی مانند نام، نام خانوادگی یا نشانی

۲-۲- طریقت داشتن قواعد دادرسی و حمایت از ترمیم

قواعد دادرسی وسیله ای برای احقاق حق و فصل خصومت اند. بنابراین، باید انعطاف پذیر تفسیر شوند تا مانع ورود به ماهیت نشوند. اصل ترمیم دادرسی با این مکتب سازگار است و امکان اصلاح نواقص را برای حرکت دعوا به سمت قلع دائمی نزاع فراهم می کند. این دیدگاه در دکترین حقوقی ایران غالب شده و با هدف صرفه جویی در وقت و هزینه و افزایش اعتماد به سیستم قضایی همخوانی دارد. بر این اساس، دادگاه مکلف است نواقص قابل ترمیم را رفع کند تا دعوا به سر منزل اصلی خود برسد (خدابخشی، ۱۴۰۳، ۱۰۱) و (شمس، ۱۴۰۴، ۲۵۸).

۳- محدوده اجرای اصل ترمیم دادرسی با اضافه نمودن اشخاص به دادرسی

محدوده اصلی کاربرد این اصل در رفع نقص تعیین خواندگان است:

۳-۱- نقص ماهوی در تعیین خواندگان

طرف دعوا قرار ندادن همه ذینفعان ضروری^{۱۰} نقص ماهوی محسوب می شود. در این موارد، جلب ثالث ابزار اصلی ترمیم است و امکان اضافه کردن اشخاص غایب را فراهم می کند تا از رد دعوا یا عدم استماع آن جلوگیری شود و حقوق دفاعی همه ذینفعان رعایت گردد. این محدوده بر پایه ماده های ۱۳۵ و ۱۳۶ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ استوار است (میرنژادبروجنی، ۱۳۹۸، ۳۲).

۳-۲- نقص شکلی در تعیین خواندگان

اشتباه در مشخصات فردی^{۱۱} نقص شکلی است. در این موارد، دادگاه می تواند با اخطار رفع نقص یا پذیرش لایحه اصلاحی، دعوا را ترمیم کند. این رویکرد با ماده های ۵۳ و ۵۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ سازگار است و مانع انسداد دعوا می شود (کریمی، ۱۳۹۲، ۱۱۵).

۱۰- مانند همه طرفین قرارداد در دعوی ابطال یا همه ورثه در دعوی تخلیه عین مستأجره

۱۱- نام، نام خانوادگی، شماره ملی یا نشانی

۴- رویکرد قوانین موضوعه ایران در خصوص ترمیم دادرسی از طریق افزودن اشخاص به دادرسی

قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ در ماده های ۵۱، ۵۳ و ۵۴ تکلیف دقیق مشخصات خواندگان و رفع نقص در مهلت ده روزه را تعیین کرده است. مهم ترین ابزارها ماده های ۱۳۰ و ۱۳۵ هستند که امکان گسترش دادرسی از حالت دوطرفه به حضور همه ذینفعان را فراهم می کنند تا از صدور احکام ناقص یا محل حقوق دیگران جلوگیری شود. این مقررات بر پایه اصل نسبی بودن آثار حکم^{۱۵} و ضرورت رعایت حقوق ثالث تدوین شده اند (شمس، ۱۴۰۴، ۲۵۸).

۵- رویکرد رویه قضایی در ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص به دادرسی

رویه قضایی ایران رویکرد حمایتی اما محدود دارد. در رویه قضایی افزودن اشخاص به دادرسی تنها از طریق قانونی جلب ثالث امکان پذیر است که ابزاری تکمیلی و محدود است که در چهارچوب زمانی و کارکردی مشخص اعمال می شود و نمی تواند جایگزین طرح صحیح و کامل دعوا یا وسیله انتقال تعهد و مسئولیت باشد.

۵-۱- ممنوعیت اضافه کردن مستقیم پس از ثبت دادخواست

رویه غالب دادگاه ها بر این است که اضافه کردن نام اشخاص پس از ثبت دادخواست ممنوع است و تنها از طریق جلب ثالث یا ورود ثالث ممکن است. این محدودیت برای حفظ نظم دادرسی و جلوگیری از تغییرات اساسی در هویت دعوا اعمال می شود.

۵-۲- پذیرش جلب ثالث در مرحله تجدیدنظر

در برخی موارد، جلب ثالث توأم با تجدیدنظرخواهی پذیرفته شده است، زیرا در مرحله تجدیدنظر

۱۲- بند دوم

۱۳- ورود ثالث

۱۴- جلب ثالث

۱۵- ماده ۴۱۷ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹

وقت رسیدگی تعیین نمی‌شود و به قیاس اولویت امکان‌پذیر است. این پذیرش نشان‌دهنده انعطاف رویه قضایی در جهت تکمیل دادرسی است.

۵-۳- محدودیت‌های جلب ثالث در رفع نقص اساسی

جلب ثالث وسیله رفع نقص بنیادین اولیه^{۱۶} نیست و نمی‌تواند دعوی ناقص از ابتدا را ترمیم کند. مسئولیت اولیه تعیین خواندگان بر عهده خواهان است و جلب ثالث صرفاً برای تکمیل طرفین دعوا کاربرد دارد (کریمی، ۱۳۹۲، ۱۱۵).

۶- شرایط اجرای اصل ترمیم دادرسی

۶-۱- رعایت حقوق طرف دعوا

پس از اضافه کردن شخص جدید، فرصت کامل دفاع به طرف مقابل داده شود تا اصل تناظر و حاکمیت اصحاب دعوا حفظ گردد. این شرط بر پایه ماده‌های ۱۹۹ و ۱۰۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ استوار است و مانع تضييع حقوق اصحاب اصلی دعوا می‌شود (شمس، ۱۴۰۴، ۲۵۸).

۶-۲- توانایی دادگاه در رسیدگی پس از ترمیم

دعوا باید ذاتاً قابلیت ترمیم داشته باشد نه از ابتدا باطل مانند طرح علیه شخص فاقد اهلیت و با نظم عمومی تعارض نداشته باشد. این شرط از ماده‌های ۶۴ و ۱۰۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ قابل استنباط است و دادگاه را ملزم می‌کند که پس از ترمیم، امکان رسیدگی ماهوی وجود داشته باشد (مولودی، ۱۳۸۱، ۵۸).

نتیجه

رویکرد رویه قضایی ایران در خصوص ترمیم دادرسی از طریق اضافه کردن اشخاص^{۱۷} ترکیبی از

۱۶- مانند عدم تعیین همه مالکین مشاعی از ابتدا

۱۷- عمدتاً با ابرار جلب شخص ثالث

حمایت و محدودیت است. از یک سو، دادگاه‌ها و مراجع عالی قضایی^{۱۸} جلب ثالث را به عنوان ابزاری مؤثر برای تکمیل طرفین دعوا، جلوگیری از صدور احکام ناقص یا متعارض و کاهش اطاله دادرسی می‌پذیرند. این پذیرش با مبانی طریقت قواعد دادرسی همخوانی دارد؛ قواعدی که فی‌نفسه هدف نیستند، بلکه وسیله‌ای برای احقاق حق و فصل خصومت پایدار به شمار می‌روند. در واقع، اصل ترمیم دادرسی اجازه می‌دهد تا نواقص قابل اصلاح^{۱۹} بدون نیاز به طرح دعوی جدید، رفع شوند و دعوا به سمت ورود دادگاه به ماهیت حرکت کند. این رویکرد در نهایت به صرفه جویی در وقت و هزینه اصحاب دعوا، افزایش کارایی سیستم قضایی و تقویت اعتماد عمومی کمک شایانی می‌نماید.

از سوی دیگر، رویه قضایی محدودیت‌های مهمی قائل است: جلب ثالث نمی‌تواند نقص بنیادین و اساسی اولیه دعوا^{۲۰} را مرتفع سازد. آرای متعدد تأکید دارند که تاسیس جلب ثالث برای تکمیل دادخواست از حیث جامعیت همه اشخاص ذیربط تجویز نشده و مسئولیت اولیه تعیین صحیح خواندگان بر عهده خواهان است. بنابراین، اگر نقص به گونه‌ای باشد که دعوا از ابتدا فاقد شرایط استماع باشد، جلب ثالث نمی‌تواند آن را ترمیم کند و دادگاه با صدور قرار رد دعوا یا عدم استماع دعوا مواجه می‌شود. این محدودیت‌ها برای جلوگیری از سوءاستفاده، حفظ نظم دادرسی و رعایت اصل تناظر ضروری است. در مجموع، اصل ترمیم دادرسی به عنوان یک قاعده کلی و پویا در آیین دادرسی مدنی ایران، پتانسیل بالایی برای ارتقای عدالت آیینی دارد، اما اجرای آن نیازمند تعادل دقیق میان انعطاف و رعایت قواعد آمره است. پذیرش گسترده تر این اصل با رعایت شرایطی مانند توانایی دادگاه در رسیدگی پس از ترمیم، حفظ حقوق اصحاب دعوا و عدم تعارض با نظم عمومی می‌تواند گام مهمی در جهت دادرسی کارآمد، سریع و عادلانه باشد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و

۱۸- مانند دیوان عالی کشور و اداره حقوقی قوه قضاییه

۱۹- به ویژه در تعیین خواندگان

۲۰- مانند عدم تعیین خواندگان ضروری از ابتدا

ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- خدابخشی، عبدالله، ۱۴۰۳، **حقوق دعاوی تحلیل فقهی و حقوقی**، چاپ پنجم، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- شمس، عبدالله، ۱۴۰۴، **آئین دادرسی مدنی**، جلد دوم، چاپ پنجاه و سوم، تهران، انتشارات دراک.
- فرحزادی، علی اکبر و میرنژادبروجنی، سیدرسول، ۱۳۹۹، اصل قابل استماع بودن دعاوی در فقه اسلامی و حقوق ایران، **فصلنامه دیدگاه های حقوقی**، شماره ۸۹.
- کریمی، علی اصغر، ۱۳۹۲، مشکلات تعیین خواننده در دادرسی، **فصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی**، شماره ۶۱.
- محسنی، حسن، ۱۳۹۳، نقص شکلی و ماهوی در دادرسی مدنی، **فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی**، شماره ۶.
- محسنی، حسن، ۱۴۰۳، **اداره جریان دادرسی مدنی**، چاپ هشتم، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- معین، محمد، ۱۳۹۰، **فرهنگ فارسی**، جلد اول، چاپ سوم، تهران، انتشارات بهزاد.
- مولودی، محمد، ۱۳۸۱، دعوی اضافی، **فصلنامه حقوق**، شماره ۵۰۹.
- میرنژادبروجنی، سیدرسول، ۱۳۹۸، **دعوی تخلیه عین مستأجره به جهت انتقال به غیر**، چاپ اول، تهران، انتشارات دادگران امید.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.26- Winter 2026

- Analysis of the Issuing Bank's Liability under the Law of Documentary Credits
Homayoun Mafi, Mohsen Raeisi
- The Role of Artificial Intelligence in Improving Criminal Investigation Processes and Digital Evidence Analysis in the Iranian Legal System
Amirreza Mahmoudi, Zahra Rahnama
- How to File Class Action Lawsuits and How to Enforce Their Rulings
Rahim Mokhtari, Ali Soltani Shirzade
- Revisiting Contractual Obligations in Conditions of High Inflation: an Analysis of Adjustment Capacities in Iranian Law
Shima Shakouri, Ghasem Nabizadeh Kebrya
- Iranian Criminal Policy Pathology Regarding the Crimes of Rebellion, Moharebeh and Corruption on Earth in Light of the Concept of National Security and Political Stability of the Country
Ruhollah Sheikh, Mohammad Momahmoodi
- The Framework of Civil Liability Arising from High-Risk Recreational Activities: A Study of Escape Rooms
Rahim Mokhtari, Gholamhossein Keshavarz
- Handling Intellectual Property Claims in the Iranian Legal System
Sayyed Mohammadbagher Haghayeghi, Mohammadreza Nasiri, Amirhasan Abolhasani
- Liability of Building Builders and Rights of Neighbors Due to Construction Noise Pollution
Rahim Mokhtari, Nazanin Zahra Joukar
- Criminological Analysis of Crimes in the Field of Cryptocurrencies: A Study of Common Frauds in Iran
Hossein Mahmoudi Tekanloo, Roya Asiaei
- Preventive Strategies for the Crime of Rent-Taking in Iran's Criminal Policy with an Emphasis on Criminological Challenges and Gaps
Fazal Movahedi, Hamidreza Konari Zhadeh, Davoud Salmanpour
- An Analysis of the Principle of Proportionality Between Crime and Punishment in the Structure of the International Criminal Court
Hasan Pirfalak, Tayebe Ghodrati Siyahmazgi
- Agreement Between the Parties to the Contract in Determining the Evidence to Prove the Claim
Habibolah Abdolah Poor, Mahdi Shojayi
- Performance of Criminal Courts in Crime Prevention: A Critical Criminology Perspective with Focus on Iran's Judicial System
Iraj Morvati, Naghme Farhood
- Agreement of the Parties to Refer the Case to Arbitration at the Appeal Stage
Rahim Mokhtari, Zahra Emadi
- The Responsibility of States for Human Rights Violations by Private Security Companies on Foreign Missions
Mahdi Gharedaqui, Masoud Sarfarazi Saleh
- The End of Centralized Governance: an Analysis of the Emergence of Decentralized Governance in the Era of Block chain and Smart Contracts
Hadi Zare, Majid Vaziri
- Comparative Analysis of Social Security Compensatory Protection for Bodily Injuries and the Scope of Eligible Victims in Iran and England
Zainab Tari
- Liability of the Developer and the Rights of Adjacent Property Owners Arising from the Use of Tower Cranes
Rahim Mokhtari, Ehsan Yosefi
- Transfer of Lawsuits in the Iranian Legal System with Emphasis on Selected Provisions of the Deeds and Real Estate Registration Law
Amirreza Alitabar
- The Position of Artificial Intelligence in the Field of Criminal Policymaking
Mahbobeh Talebi Rostami
- Commitment to Data Security as a Commitment to Result or a Commitment to Means in Private Law
Sayyed Amirhasan Mostafavi
- Criminal Liability of Technology Companies for Crimes Committed by Users
Vahid Kioumars
- Civil Liability Arising from Automated Processing of Personal Data by Artificial Intelligence in Iranian and Afghan Law (with a Look at International Documents)
Raziyeh Jafarzade, Vahid Hamidi, Mohammadreza Rashid
- The Impact of Legal Awareness and Transparency on the Prevention and Reduction of Administrative and Financial Corruption
Sayyede Mahshid Miri Balajorshari
- Ownership of Personal Data in Private Rights; from Personality Right to Intangible Property
Sina Yousefi
- Civil Liability of the Physician and Robot Manufacturer in Robotic Surgeries: Iranian and English Legal Systems
Rahim Mokhtari, Ebrahim Shiravani
- an Analysis of the Issue of Receiving Compensation for Delayed Payment from the Convict to the Government
Mohammadmahdi Rezvanifar, Zahra Salimi
- Legal and Administrative Effects of Acquisition on the Registered Status of Real Estate in the Iranian Legal System
Ehsaneh Vosoughi Monfared, Mohammad Varaste Bazghale
- Economic Diplomacy and the Law of Private International Contracts; The Interaction of Politics and Law in Securing National Interests
Radmehr Rahmani Golafshan
- Adoption of Artificial Intelligence-Driven Fraud Detection in Banking: The Role of Trust, Transparency, and Fairness Perception in Financial Institutions in Iran, the United Arab Emirates and Qatar
Abdolmajid Yousefi
- The Approach of Judicial Procedure in Restoring Proceedings by Adding Persons to the Proceedings
Rahim Mokhtari, Saeid Shiravani
- Criminology of War in the Current Realities and the Need for its Development in Ukraine
Yasser Shakeri